

ב. רב אסר להדק ביום טוב את המטלית הסותמת את נקב החבית, משום סחיטה (וי"מ מפני שתיבטל הסתימה אצל החבית ויעשה כלי. עפ"י פירוש אחד בהערוך). ואמרו שאפילו לרבי שמעון המתיר דבר שאינו מתכוין, אסור להדק משום שהוא 'פסיק רישיה' שודאי יסחט.

לדעת הערוך אין איסור אלא באופן שנוה לו במשקים הנסחטים, כגון שהנקב בפי החבית והמשקים נכנסים לתוכה. אבל אם המשקים נשפכים החוצה – מותר. ואולם דעת הרבה ראשונים שבכל אופן אסור עכ"פ מדרבנן.

במה דברים אמורים בחבית של יין ושאר משקים, אבל בחבית של מים, ויש סוברים אף ביין לבן, יש לאסור הסחיטה מטעם נוסף; משום תולדת 'מלבן', הלכך אסור בכל אופן, גם כשאין נוח לו במים היוצאים (עפ"י פוסקים או"ח שכ"ח).

פרק חמשה עשר; דפים קיא – קיב

קעא. אלו סוגי קשרים חייבים על קשירתם ועל התרתם בשבת, אלו קשרים שפטורים אבל אסורים, ואלו שמתירים?

קשרים שחייבים עליהם, שהם של קיימא; קשר הגמלים וקשר הספנים – באותם קשרים שעשויים להישאר בקביעות. וכשם שהוא חייב על קשירתם כך הוא חייב על התרתם. וכן הדין בקשר שהאושכף קושר את רצועת המנעל למנעל, שאינו עשוי להיפתח.

א. לדעת הרי"ף והרמב"ם וכן פסק השו"ע, אין חיוב אלא בקשר של אומן והוא של קיימא. ולדעת רש"י רא"ש, וכן נקט הרמ"א ועוד פוסקים, אפילו אינו של אומן חייבים עליו אם הוא של קיימא.

ב. קשר אמיץ, כגון קשר על גבי קשר; נראה שלדעת הרי"ף והרמב"ם אין קושרים ומתירים אותו הגם שנעשה להיפתח באותו היום, שיש לחוש שהוא נכלל ב'מעשה אומן'. ולדעת רש"י והרא"ש – מותר אם עשוי להתיר בו ביום (שלטי הגבורים). [לשיטת הט"ו, מותר לדעת רש"י בכל קשר שבדעת הקושר היה להתיר בו ביום. אבל יש חולקים וסוברים שאם הקשר מצד עצמו דרכו להעשות לזמן רב, אין מועיל מה שבדעת הקושר להתירו מיד. עפ"י בית מאיר ובאר הלכה שם].

ולמעשה כתב הרמ"א שיש להחמיר בקשר אמיץ לחוש להרי"ף והרמב"ם, ואולם במקום צער מותר להתירו שאינו אלא איסור דרבנן כיון שאינו של קיימא, ולא גזרו במקום צער (רמ"א שו"ת, א). ויש שנקטו להקל בקשר כפול כשמתירו תוך יממה. ואפילו כשעושה קשר להתירו תוך שבעה כתבו שאפשר להקל בשעת הדחק (עפ"י אור לציון ח"ב כט, א ובבאורים).

וכן מותר לחתכו דרך קלקול כשאי אפשר להתירו (עפ"י מגן אברהם ושו"ע הגר"ז שם). פירוש, כל שאי אפשר להתירו בנקל ולפעמים שוהים על התרת קשר כזה זמן רב עד שמתירים אותו ומרבים בטירחה – כל כגון זה ודאי עדיף לחתכו. 'וכן דרכי להורות בתוך ביתי' (שבט הלוי ח"א סוס"י קה). ואולם החזו"א (נב, יז) כתב שעדיף להתיר מלנתק, שהרי ניתוק חמור שאסור לעשותו בפני ע"ה, ואילו התרת קשר כזה אינה אלא חומרא ולא מעיקר הדין (וע' גם בתיקונים ומלואים לשש"כ טו, ג). ואין בכלל התר ניתוק דבר העומד לניתוק מעיקרא ולא להתרה, שניתוקו הוא גמר מלאכתו (עפ"י חזו"א נב, יז. וצ"ע בשש"כ פ"ט הערה נה).

דבר שדרכו בעניבה וניתק החוט ונעשה קשר – דינו כקשר שאינו של קיימא, ואפילו הוא מיועד לשבוע ימים מותר להתירו כיון שנעשה שלא לרצונו ולדעתו, אין זה נחשב קשר של קיימא. ונראה שאפילו שלא במקום צער מותר, כי זה שנהגו שלא להתיר שני קשרים זה על גב זה, חומרא בעלמא הוא ולא מדינא דגמרא הלכך כשעשה עניבה ונעשתה הקשירה ממילא, אין כאן מנהג ויש להעמיד על הדין. וכל שכן כשנקשר מנעלו ויש לו צער, ודאי מותר. וטוב יותר להתיר מלנתק שהרי החמירו מלנתק בפני עם הארץ אבל להתיר אין קפידא. וכן הגולל ספר תורה בשחרית בשבת ונעשה קשר – מותר להתיר לקריאת מנחה, ויש כאן גם היתר של מקום מצוה (חזון איש נב, יז).

ג. ישנן דעות הסוברות שקשר העשוי לחדש ימים, ויש אומרים חצי שנה – נחשב קשר של קיימא להתחייב עליו מן התורה. ויש אומרים: כל קשר שאין בדעתו קיצבת זמן להתירו, הוא קשר של קיימא (ע' בית יוסף שיז).

ד. הקושר קשר של קיימא [והוא של אומן כנ"ל], ובכוונתו להתירו ביומו; הב"ח והט"ז נקטו לפטור, ואולם הבית-מאיר והבאור-הלכה (שיז ד"ה הקושר) כתבו לחייב. ועכ"פ איסור דרבנן ודאי יש בדבר.

יש קשרים שאין חייבים עליהם אבל אסור לעשותן או להתירן; קשרי החבל שמחברים לזמם הבהמה או החבל שקושרים לאיסטריא (= מין טבעת שבתורן). קשרים אלו אינם קבועים לעולם אבל פעמים מניחם שבוע או שבועיים (רש"י). והוא הדין לקשר שתלמידי החכמים עושים במנעל, שאינם מהדקים אותו ושולפים המנעל עם הקשר, והרי הקשר אינו נפתח אלא לפרקים.

א. קשר העשוי להפתח בכל שבוע או שבועיים, ובודאי לא יישאר כך לעולם – יש מי שסובר שאינו בכלל האיסור. לא אסרו אלא בקשר שיש להסתפק בו שמא יישאר תמיד. ויש אוסרים (מובא בשלטי הגבורים כאן). וכן הסכמת הפוסקים.

ב. יש סוברים שקשר העשוי לימים מספר, עד שבוע ימים – מותר לקשרו ולהתירו. ולהלכה כתבו פוסקים לסמוך על דעה זו במקום הצורך, צער או במקום מצוה, כגון תחבושת שאינה עשויה להיפתח בתוך יום אלא בתוך שבוע, מותר לקושרה אם אי אפשר להדקה על ידי עניבה או בהידוק מסוג אחר (עפ"י באור הלכה; ש"כ טו, נב).

כתב בשו"ת אבני נזר (קפא, ח): קשר שאפשר שיניחנו שבוע ואפשר שיתיר בו ביום – מותר לכתחילה.

קשרים המותרים לכתחילה; כגון מפתח חלוק שהאשה קושרת ומתרת בכל יום, גם אם יש לו שני דשים ואפשר ללוש הבגד ולפשטו (בדוחק. רש"י) כשהאחד קשור והאחד פתוח, אעפ"כ שני הקשרים נחשבים כעומדים להיפתח תמיד. וכן חוטים שבסבכה, אעפ"י שקושרתה בריוח כך שיכולה לחלצה מראשה והיא קשורה – מותר להתיר ולקשור, שאשה חסה על שערה ונוהגת להתיר הקשר בשעת חליצתה. וכן כל כיוצא בזה, כגון רצועות שבאזור ושל נודות יין ושמן ושל כיסוי קדרה. וכן קשר שקושרים בפני הבהמה שלא תצא, ואפילו במקום שקושרים שני קשרים – כדברי רבי אליעזר בן יעקב.

וכן שני אנשים שמשתמשים בסנדל אחד, וכל אחד צריך להתאימו לגודל רגלו – מותר לקשור ולהתיר את הקשר שבסנדל, לפי שהוא עשוי להיפתח ולהיקשר תדיר. ואעפ"י שאר אנשים אינם רגילים בכך. א. אסור לקשור דבר בשני קצותיו, בענין שצד אחד מהם עשוי לשימוש תמידי והצד האחר מיועד

להישאר סגור. וכן אסור להתיר שום אחד מהקשרים הללו, שהרי אחד מהם הוא קשר של קיימא [אלא אם כן כבר נקבע מהו הצד הקבוע ומהו השמיש, שאז מותר להתיר ולקשור אותו הצד שבשימוש] (עפ"י או"ח שיו, ו – עפ"י סוגיתנו. וע' שש"כ פ"ט הערה יט בשם הגרשו"א שצדד לאסור פתיחת שקית שיש בשני צדיה מקום שאפשר לפתחה, שכיון שאחד מהם עשוי להישאר סגור, אין לפתוח דרך אחד מהצדדים אלא דרך קלקול בלבד).

ב. כאמור לעיל, יש להחמיר בקשר אמיץ שאעפ"י שעשוי להתירו באותו יום אין לקשרו או להתירו, שמא הוא בכלל 'קשר אומן'.

קשר שיכולים להתירו באחת מידי; רבי מאיר אמר שאין חייבים עליו (אפילו עשאו לקיימא. רש"י). ונסתפק רב אחדובי, שמא רק בקשר שאינו מהודק פטר רבי מאיר, אבל עניבה המהודקת לא, ואעפ"י שיכול להתירה באחד מידי. 'תיקו'.

לדעת חכמים (ק"ג.) עניבה אינה בכלל קשירה, ומותרת. ולרבי יהודה – עניבה כקשירה.

א. הרי"ד כתב שתנא קמא פוטר בקשר שיכול להתירו באחת מידי, ולא בא רבי מאיר לחלוק אלא לפרש. ואולם המשנ"ב (שיו, א ובבאור הלכה נקט לאסור עפ"י כמה פוסקים שנקטו שתנא קמא [שהלכה כמותו] מחייב אף בקשר שיכול להתירו באחת מידי (וכן נקט בערוך השלחן שיו, טו).

ב. קשר ועניבה מעליו – מותר לקשור ולהתיר אם נעשה לבו ביום [כלומר שעומד להתירו בתוך כ"ד שעות. ע' משנ"ב שיו סק"ו מפמ"ג], ואף לדעת הרי"ף והרמב"ם הנ"ל, מפני שאינו בכלל 'מעשה אומן' (שלטי הגבורים). ואם נעשה לכמה ימים, עד שבוע – יש להקל במקום הצורך. [לכן יש אומרים להקפיד שלא לקשור קשר כזה באבנט של ספר תורה אם אינו עומד לפתיחה היום או מחר. וי"א שהמנהג להקל בדבר. ע' שש"כ טו, נג ובהערה].

עניבה לבדה, ללא קשר מתחתיה; נקטו הפוסקים שמותר לעשותה ולהתירה אעפ"י שעשויה לימים רבים. ורשאי לעשות שתי עניבות זו על גבי זו, כגון בלולב (עפ"י משנ"ב שיו סק"ט. והתוס' בעירובין צו נסתפקו קצת לומר שהלכה כר"י שעניבה כקשירה).

קשר אחד ועל גביו שתי עניבות, ועשוי להיפתח בתוך יממה – מסתבר לכאורה שדינו כקשר ועניבה על גביו שמותר, שאין תוספת עניבות הופכת הקשר למעשה אומן (עפ"י תשובות הגר"ה קניבסקי, הגר"א נבנצל והגר"מ מאוזו שליט"א).

ג. הרמב"ם (י, ח) כתב שהפותר חבלים חייב משום תולדת קושר. והביאו המגן-אברהם בסתם. ומכמה מגדולי האחרונים נראה שהדבר שנוי במחלוקת הראשונים.

ויש להסתפק האם גם בפתיחת חבלים (להרמב"ם) נאמרו אותן חלוקות שנאמרו לעיל בדיון קשירה (קיימא, אומן, זמן ארוך או זמן קצר). אך נראה שאפשר להקל בליפוף חוטי ברזל המצופים בפלטיסיק, המיועדים לסגירת שקיות וכדו'. ואולם המחמיר בזה אינו מן המתמיהים (עפ"י שבת הלוי ח"ח נה. וכן התיר בשו"ת אור לציון ח"ב כט, ב. ודוקא בכגון זה, אבל המלפף חוט ברזל שישאר כך בתמידות, אפשר שחייב מן התורה. ע' גם בשמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה קסו וב'תקונים ומלואים').

דף קיב

קעב. מה דינו של סנדל שנפסקו תרסיותיו – לענין טומאה, שבת, וחליצה?

סנדל שנפסקו שתי אזניו או שתי תרסיותיו – טהור. לענין שבת אינו כלי ולכן אסור בטלטול. והחליצה פסולה בו.

סנדל שנפסקה אחת מאזניו (= החלקים שבצדי הרגל) או מתרסיותיו (= התיכות עור בהן קובעים את הרצועות); לדברי חכמים עדיין שם כלי עליו מפני שיכול לתקנו [ואעפ"י שנפסקה האוזן החיצונית, יכול לתקנה ולהחליף אל הסנדל עם בן זוגו שברגל האחרת, וכך היא התיקון בצד הפנימי, לכיוון בין הרגלים, באופן שראוי לשימוש], הלכך לא נטהר מטומאתו. רבי יהודה אומר: נפסקה הפנימית – טמא. החיצונה – טהור.

היה סנדל של זב, אף על פי שנפסקה אוזן אחת – טמא מדרס (ואפילו לא תיקנה. רש"י ותוס'). לדברי רבי יהודה, רק אם נפסקה פנימית, אבל נפסקה חיצונה – טהור. [היו לו ארבע תרסיות, לא נטהר לרבי יהודה אלא אם נפסקו שתי החיצוניות].

תיקן את האוזן שנפסקה ואחר כך נפסקה האוזן השניה – טהור משום מדרס, ואפילו חזר ותיקנה – פנים חדשות באו לכאן, אבל טמא משום מגע מדרס (אם תיקנה, אבל לא תיקנה טהור. תוס' עפ"י משנת כלים. ורש"י כתב בתחילה שאפילו שתיקן פסוקות מטמא מגע מדרס, וכתבו התוס' שחזר בו. וע' משל"מ כלים ז, יב). וכן הדין לרבי יהודה בסנדל שיש לו ארבע תרסיות ונפסקו שתי החיצוניות.

א. לפירוש הר' שמעון בתוס' (וכ"מ מרש"י) נראה שטומאת 'מגע מדרס' שאמרו אינה אלא לפי רבי מאיר המטמא ע"י 'מגע בית הסתרים', שהמדרס מטמא את עצמו במגע, אבל שאר חכמים חולקים. ואילו ר"י כתב שהכל מודים בדבר (וכ"מ ברמב"ם שהביא דין זה להלכה כלים ז, יב) הגם שבמגע בית הסתרים פסק (כג, ט) לטהר.

ב. אעפ"י שבנפסקו שתי האזנים או התרסיות ותיקן נטהר מטומאתו הראשונה משום 'פנים חדשות' כנ"ל – מקבל טומאה מכאן ולהבא (ראשונים, אבל אם לא תיקן טהור מכלום. מ"מ כלים ז, יב). וכן הדין בכלי עץ שניקב כמוציא זית וסתמו וחזר וניקב כמוציא זית וסתמו, עד שהשלימו לכמוציא רימון – טהור מטומאתו הקודמת אעפ"י שמקבל טומאה מכאן ולהבא שהרי עתה אינו נקוב בכמוציא רימון (רבי יוחנן).

רב פסק הלכה כרבי יהודה, וכן סובר עולא / רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן, וכן הורה רב יוסף לאביי. ואילו רבין בדעת רבי יוחנן אמר הלכה כחכמים.

ואמר רבי יוחנן: כמחלוקת לענין טומאה כך מחלוקת לענין שבת – האם סנדל שנפסקה אוזנו החיצונית נחשב כלי ומותר לטלטלו, אם לאו.

מבואר בגמרא שאם נפסקה הרצועה כשהיה במקום שאינו משתמר, יכול לכרוך גמי לח (הראוי לבהמה ואינו מוקצה) שישמש במקום הרצועה, ונועלו עד שייכנס לביתו. אבל במקום המשתמר – יעזבנו במקומו ולא יטלטלנו.

הרמב"ם (שבת יד, ד) הזכיר 'נפסקה בכרמלית' אבל לא חילק בין מקום המשתמר לשאינו משתמר, ומשמע שבכל אופן התיר (ע' מ"מ וכס"מ).

לענין חליצה; לחכמים, סנדל שנפסקה אחת מאזניו כשר לחליצה. ולרבי יהודה – אינו כשר אלא אם נפסקה הפנימית.

א. משמע בגמרא ובראשונים שאם נפסקה החיצונה והפכו והשתמש בו, לדברי הכל כלי הוא ומטמא מדרס וחליצתו כשרה. לא נחלק רבי יהודה אלא כל עוד לא הפכו.

ב. נראה שלחכמים כשר אפילו נפסקה אוזן חיצונית של ימין, שמתבייש לילך בו כך. וצריך עיון (עפ"י הנצי"ב).

ג. מסתימת דברי הרמב"ם לענין טומאה וטהרה נראה לכאורה שפסק כחכמים, שאין חילוק בין נקרעה החיצונה או הפנימית. וצ"ע (עפ"י משנה למלך כלים ז, יב). ונראה שלכך השמיט דין סנדל שנקרעה אוזנו לענין חליצה, כי לחכמים בכל אופן כשר. ובפסקי ריא"ו נקט לענין חליצה כרבי יהודה.